

NIKOLAÏ GOGOL

Taras Bulba

Een episch verhaal van de Zaporozjaanse Kozakken

1835

Voorwoord

Nikolai Gogol schreef *Taras Bulba* in 1835, op vijftientwintigjarige leeftijd, als deel van zijn bundel *Mirgorod*. Het was een tijd van Russisch romantisch nationalisme, van heldendichten en volksverhalen — en *Taras Bulba* paste perfect in dat klimaat. Maar het oversteeg het ook. Gogol schreef geen propaganda. Hij schreef een tragedie.

Het verhaal speelt zich af in de zestiende eeuw, in de wilde steppes van de Oekraïne, waar de Zaporozjaanse Kozakken hun onafhankelijke gemeenschap hadden gevestigd op een eiland in de Dnjepr — de Sitch. Het was een wereld van mannen, van paarden en sabels, van drinken en vechten en sterven voor de vrijheid. *Taras Bulba* is de belichaming van die wereld: brutaal, edelmoedig, trouw aan zijn volk tot aan de waanzin toe.

Zijn twee zonen Ostap en Andrei zijn tegengestelde karakters. Ostap is zijn vader in het klein — koppig, dapper, eerlijk. Andrei is de dromer, de romanticus, de man die van schoonheid houdt. Als hij tijdens het beleg van Doebno een Poolse adellijke vrouw terugziet op wie hij als student verliefd was, verlaat hij de Kozakken en vecht hij aan de vijandelijke kant. Het is een daad van liefde en van verraad tegelijk — Gogol veroordeelt hem niet zonder hem te begrijpen.

De scène waarin *Taras* zijn verraderlijke zoon doodt is een van de meest aangrijpende vadermoordscènes in de literatuur. Niet omdat *Taras* twijfelt — hij twijfelt niet — maar omdat Gogol ons laat zien dat de wet van het volk en de wet van het hart botsen, en dat niemand daarin wint. Even later wordt Ostap, de gehoorzame, de dappere, gevangengenomen en in Warschau terechtgesteld. *Taras* is er getuige van, in de menigte, en roept zijn naam.

Gogol schreef twee versies van *Taras Bulba* — een in 1835 en een herziene, aanzienlijk uitgebreide versie in 1842. De vertaling in dit boek is gebaseerd op de versie van 1842, die feller en vollediger is. In die versie is de Kozakkenwereld groter, de gevechten epischer, de tragiek dieper. Gogol had de tijd gehad om te begrijpen wat hij eigenlijk had geschreven.

Taras Bulba is geen comfortabel boek. Het verheerlijkt geweld en groepssolidariteit op een manier die een moderne lezer ongemakkelijk kan maken. Maar het is ook een boek over vaderschapsliefde en haar grenzen, over wat een man bereid is te offeren voor een idee, en over de vraag of trouw aan het volk ooit kan opwegen tegen trouw aan de eigen ziel. Die vragen heeft Gogol niet beantwoord. Hij heeft ze alleen gesteld — met het geweld en de schoonheid waarvoor hij zo beroemd is.

— *De redactie*

Inhoud

I	5
II	17
III	27
IV	36
V	46
VI	58
VII	70
VIII	85
IX	94
X	108
XI	115
XII	127

♦
I

Keer je om, jongen! Wat zie je er belachelijk uit! Wat voor priesterpij heb je daar aan? Gaan ze op de academie allemaal zo gekleed?

Met zulke woorden begroette de oude Bulba zijn twee zonen, die jarenlang op de koninklijke seminarie in Kiev hadden gestudeerd en nu eindelijk thuishkwamen.

Ze waren pas van hun paarden gestapt. Het waren stevige kerels, nog verlegen zoals het jonge mannen betaamt die net uit het seminarie komen. Hun stevige, gezonde gezichten vertoonden het eerste dons van de mannelijkheid, dat nog nooit een scheermes had gevoeld. Ze voelden zich diep gegeneerd door die ontvangst van hun vader en bleven roerloos staan, de ogen strak op de grond gericht.

"Blijf staan, blijf staan! Laat me jullie eens goed bekijken," ging hij door, terwijl hij hen omdraaide. "Wat een lange jassen! Wat een jassen! Zulke jassen heeft de wereld nog nooit gezien. Ren eens, een van jullie! Ik wil zien of je niet in die slippers struikelt en languit valt."

"Lach niet, vader, lach niet!" zei de oudste ten slotte.

"Wat zijn we gevoelig! Waarom zou ik niet lachen?"

"Omdat u mijn vader bent, maar als u lacht, bij God, dan sla ik u!"

"Wat voor zoon ben jij? Je vader slaan!" riep Taras Bulba uit, terwijl hij enkele passen achteruitdeinsde van verbazing.

"Ja, zelfs mijn vader. Als het om een belediging gaat, kijk ik niet naar personen."

"Wil je met me vechten? Met je vuisten, hè?"

"Op welke manier dan ook."

"Vooruit dan, vuistgevecht," zei Taras Bulba, terwijl hij zijn mouwen opstroompte. "Ik wil wel eens zien wat voor kerel je bent met je vuisten."

En in plaats van een hartelijke begroeting na zo'n lange scheiding begonnen vader en zoon elkaar rake klappen uit te delen op ribben, rug en borst, nu eens terugdeinzend en elkaar opnemend, dan weer opnieuw aanvallend.

"Kijk nou, mensen! De oude is gek geworden! Hij is helemaal de kluts kwijt!" riep hun bleke, lelijke, goedmoedige moeder, die op de drempel stond en haar lievelingen nog niet had kunnen omhelzen. "De kinderen zijn thuis, we hebben ze meer dan een jaar niet gezien, en nu haalt hij zo'n vreemd idee in zijn hoofd -- hij ranselt ze af!"

"Ja, hij slaat goed," zei Bulba, terwijl hij even ophield. "Bij God," vervolgde hij, bijna alsof hij zich verontschuldigde, "hoewel hij het nog nooit eerder heeft geprobeerd, zal hij een echte kozak worden! Kom hier, jongen, omhels me." En vader en zoon begonnen elkaar te kussen. "Goed zo, jongen! Zorg dat je iedereen raakt zoals je mij geraakt hebt; laat niemand ontkomen. Toch blijven je kleren belachelijk. Wat hangt daar voor een touw? -- En jij, lulak, waarom sta je daar met je armen slap langs je lijf?" voegde hij eraan toe, zich tot de jongste wendend. "Waarom vecht je niet met me? Hondenzoon!"

"Wat een idee!" zei de moeder, die intussen de jongste had kunnen omhelzen. "Wie heeft ooit gehoord van kinderen die hun eigen vader te lijf gaan? Nu is het genoeg; het kind is jong, hij heeft een lange reis achter de rug, hij is moe." Het kind was ruim twintig en wel zes voet lang. "Hij moet rusten en iets eten, en jij zet hem aan het vechten!"

"Jij kletst te veel," zei Bulba. "Luister niet naar je moeder, jongen; ze is een vrouw en begrijpt er niets van. Wat heb jij aan dat vertroetelen? Een open veld en een goed paard, dát is het vertroetelen voor jou! En zie je dit zwaard? Dat is je moeder! Al die onzin die ze je op school in je hoofd stoppen -- academie, boeken, abc-boekjes, filosofie en al dat gedoe -- daarop spuug ik!" Hier voegde Bulba een woord toe dat niet in druk verschijnt. "Maar ik zal je zeggen wat goed is: deze week nog neem ik jullie mee naar de Zaporozje. Daar vind je pas wetenschap! Dat is je school; daar alleen zul je verstand krijgen."

"En moeten ze maar een week thuisblijven?" zei de afgetobde oude moeder treurig, de tranen in de ogen. "Arme jongens, ze krijgen geen kans om eens rond te kijken, geen kans om kennis te maken met het huis waar ze geboren zijn; ik krijg ze niet eens goed te zien."

"Genoeg, je hebt genoeg gejankt, ouwe vrouw! Een kozak is niet geboren om achter vrouwen aan te lopen. Jij zou ze het liefst allebei onder je rok verstoppen en erop gaan zitten als een hen op eieren. Ga weg, ga weg, en zorg dat alles binnen een ommezien op tafel staat. We willen geen knoedels, geen honingkoeken, geen maanzaadkoeken of ander vrouwengebak; geef ons een heel schaap, een geit, mead van veertig jaar en zoveel graanjenever als je kunt vinden -- niet met rozijnen en al die rommel, maar pure, brandende graanjenever die schuimt en sist als een bezetene."

Bulba leidde zijn zonen het voornaamste vertrek van de hut binnen; twee knappe dienstmeiden met muntkettingen om de hals, die de kamer in orde maakten, vluchtten haastig weg. Ze waren óf geschrokken van de komst van de jonge mannen, die niet vertrouwelijk met iemand omgingen, óf ze volgden gewoon de vrouwenmanier om bij het zien van een man te gillen en hals-overkop weg te rennen, om dan een poos hun blosjes met de mouwen te verbergen. De hut was ingericht zoals het in die tijd hoorde -- een stijl die alleen nog in liederen en balladen voortleeft, helaas niet meer gezongen in Oekraïne door blinde oude mannen bij het zachte getokkel van de kobza, voor het volk dat zich om hen verdrong -- naar de smaak van die krijgshaftige, onrustige tijd van

bondgenootschappen en veldslagen die in Oekraïne volgden op de unie. Alles was netjes bestreken met gekleurde leem. Aan de muren hingen sabels, jachtwapen, netten voor vogels, visnetten, geweren, rijk bewerkte kruiddoorns, vergulde bidden voor paarden en halstouwen met zilveren platen. De kleine ramen hadden ronde, dofglazen ruiten, waar je alleen doorheen kon kijken als je het ene beweegbare ruitje opendeed. Rond ramen en deuren waren rode banden geschilderd. In een hoek stonden op planken kruiken, flessen en karaffen van groen en blauw glas, gegraveerde zilveren bekers en vergulde drinkschalen van allerlei makelij -- Venetiaans, Turks, Tsjerkessisch -- die langs allerlei wegen, derdeen vierdehands, in Bulba's hut terecht waren gekomen, iets heel gewoons in die stoutmoedige dagen. Langs de wanden stonden berkenhouten banken, een reusachtige tafel onder de heiligenbeelden in een hoek, en een enorme kachel met bonte reliëfpatronen, met ruimte ertussen en de muur. Dit alles was de twee jonge mannen vertrouwd; ze kwamen elk jaar in de hondsdagen thuis, want ze hadden geen paarden en studenten mochten niet te paard het veld in. Het enige onderscheid dat hun was toegestaan, waren lange haarlokken op de slapen, waaraan elke gewapende kozak het recht had te trekken. Pas aan het eind van hun studie had Bulba hun een paar jonge hengsten uit zijn stoeterij gestuurd.

Bij de aankomst van zijn zonen had Bulba alle sotniks, kapiteins van honderden, en alle belangrijke officieren ontboden; en toen er twee arriveerden met zijn oude kameraad, de osaül Dmitro Tovkatsj, stelde hij de jongens meteen voor: "Kijk eens wat een fijne kerels ik heb meegebracht! Ik stuur ze gauw naar de Sitsj." De gasten feliciteerden Bulba en de jonge mannen, zeiden dat ze het goed zouden doen en dat er voor een jongeman geen betere leerschool was dan juist die Zaporozjische Sitsj.

"Kom, broeders, ga zitten waar je wilt aan tafel; kom, mijn zonen. Eerst een glas graanjenever," zei Bulba. "God zegene jullie! Welkom, jongens; jij, Ostop, en jij, Andri. Moge God jullie altijd succes geven in de oorlog, dat jullie de mohammedanen, de Turken en de Tataren verslaan; en als de Polen tegen ons geloof optrekken, dat jullie dan de Polen verslaan. Kom, klinken! Hoe

smaakt de jenever? Wat is graanjenever in het Latijn? Die Latijnen waren dom; ze wisten niet dat er zoiets als graanjenever bestond. Hoe heette die man die Latijnse verzen schreef? Ik weet niet veel van lezen en schrijven, dus ik weet het niet precies. Was het Horatius?"

"Wat een vader!" dacht de oudste, Ostap. "De ouwe weet alles, maar doet altijd alsof het tegendeel waar is."

"Ik geloof dat de archimandriet jullie niet eens de geur van graanjenever liet ruiken," vervolgde Taras. "Beken eens, jongens, ze hebben jullie flink afgerost met verse berkenroeden op jullie rug en over jullie hele kozakkenlijf; en misschien, als jullie te bijdehand werden, met zwepen. En niet alleen op zaterdag, denk ik, maar ook op woensdag en donderdag."

"Wat voorbij is, vader, hoeft niet opgerakeld te worden; het is gedaan."

"Laat ze het nu maar proberen," zei Andri. "Laat iemand me aanraken, laat een Tatar het wagen, hij zal gauw genoeg merken wat een kozakkensabel vermag!"

"Goed zo, jongen, bij God, goed zo! En als het zover komt, ga ik mee; bij God, ik ga mee! Wat moet ik hier blijven? Boekweit maaïen en huishouden, schapen en varkens hoeden, rondlummelen met mijn wijf? Weg met die onzin! Ik ben een kozak; daar doe ik niet aan mee! Wat blijft er over dan oorlog? Ik ga met jullie mee naar de Zaporozje om te feesten; ik ga mee, bij God!" En de oude Bulba, die langzamerhand warm werd en ten slotte woedend, stond op van tafel, nam een waardige houding aan en stampte met zijn voet. "We gaan morgen! Waarom wachten? Wat voor vijand belegeren we hier? Wat stellen deze hut en al die spullen voor? Wat hebben wij aan potten en pannen?" En hij begon de potten en flessen om te gooien en door de kamer te smijten.

De arme oude vrouw, gewend aan zulke buien van haar man, keek treurig toe vanaf haar bank tegen de muur. Ze durfde geen woord te zeggen; maar toen ze het besluit hoorde dat zo verschrikkelijk voor haar was, kon ze haar tranen niet bedwingen. Terwijl ze naar haar kinderen keek, van wie zo snel al

scheiding dreigde, viel haar woordeloze verdriet niet te beschrijven -- het trilde in haar ogen en op haar krampachtig opeengeperste lippen.

Bulba was vreselijk koppig. Hij behoorde tot die karakters die alleen konden bestaan in die woeste vijftiende eeuw, in dat half-nomadische uithoekje van Europa, toen heel Zuid-Rusland, verlaten door zijn vorsten, werd geplunderd en uitgebrand door meedogenloze Mongoolse roversbenden; toen mensen zonder huis en haard daar moed kregen; toen ze, te midden van branden, dreigende burens en eeuwige gevaren, zich vestigden en leerden die dingen recht in het gezicht te zien, zodat ze vergaten dat angst bestond; toen de oude, vreedzame Slavische geest vlam vatte in krijgslust, en de kozakkenstaat ontstond -- een vrije, wilde uitbarsting van de Russische natuur -- en toen alle rivieroeveren, doorwaadbare plaatsen en geschikte plekken bevolkt raakten door kozakken, wier aantal niemand kende. Hun gedurfde kameraden mochten de sultan antwoorden, toen hij vroeg hoeveel ze er waren: "Wie weet het? We liggen verspreid over de steppe; waar een heuveltje is, ligt een kozak."

Het was inderdaad een merkwaardige vertoning van Russische kracht, door bittere noodzaak uit het volk zelf geboren. In plaats van de oorspronkelijke gewesten met hun kleine stadjes, in plaats van de strijdende en handelende kleine vorsten die in hun steden heersten, ontstonden grote kolonies, koeren en districten, verbonden door één gemeenschappelijk gevaar en haat tegen de heidense rovers. Het verhaal is bekend hoe hun onophoudelijke oorlogvoering en rusteloze bestaan Europa behoedde voor de meedogenloze horden die haar dreigden te overweldigen. De Poolse koningen, die nu heersers waren over die uitgestrekte gebieden in plaats van de provinciale vorsten, begrepen, ondanks de zwakte en verwijderdheid van hun eigen gezag, de waarde van de kozakken en de voordelen van het krijgshaftige, ongebonden leven dat zij leidden. Ze moedigden hen aan en vleiden die gezindheid. Onder hun verre heerschappij verdeelden de gekozen hetmannen of aanvoerders, zelf kozakken, het gebied in militaire districten. Het was geen staand leger, niemand zag het; maar bij oorlog en algemene oproer volstond een week om elke man te paard en volledig gewapend te laten verschijnen, met slechts één ducat van

de koning; en binnen twee weken stond er een leger dat geen rekruteerder ooit bijeen had kunnen brengen. Als de veldtocht voorbij was, verspreidde het leger zich weer over velden, weiden en doorwaadbare plaatsen van de Dnjepr; ieder viste, dreef zijn ambacht, brouwde zijn bier en was opnieuw een vrije kozak. Buitenlandse tijdgenoten verbaasden zich terecht over hun wonderlijke eigenschappen. Er was geen handwerk dat de kozak niet beheerste: hij kon brandewijn stoken, een wagen bouwen, buskruit maken, smeden en wapensmeden, naast wilde uitspattingen, drinken en feesten zoals alleen een Rus dat kan -- alles lukte hem. Naast de geregistreerde kozakken, die zich verplicht achtten in oorlogstijd in de wapenen te verschijnen, kon men bij dringende nood op elk moment een heel leger vrijwilligers bijeenkrijgen. Daarvoor hoefde de osaül slechts de markten en pleinen van dorpen en gehuchten af te gaan en vanaf zijn wagen uit volle borst te roepen: "Hé, jullie stokers en bierbrouwers! Jullie hebben lang genoeg bier gebrouwen, lang genoeg op je kachels gelegen en jullie dikke lijven volgestopt met meel! Sta op, win roem en krijgse eer! Jullie ploegers, boekweittrekkers, schapenhoeders, vrouwenjagers, genoeg geploegd, genoeg jullie gele schoenen in de aarde gesmeerd, genoeg vrouwen achternagelopen en jullie krijgskracht verspild! Het uur is gekomen om roem te winnen voor de kozakken!" Die woorden waren als vonken op droog hout. De boer brak zijn ploeg; de brouwers en stokers smeten hun kuipen weg en sloegen hun vaten kapot; handwerkers en kooplieden stuurden hun handel en winkel naar de duivel, sloegen potten en alles in huis stuk en klommen op hun paarden. Kortom, het Russische karakter kreeg hier een diepe ontwikkeling en een krachtige uitdrukking naar buiten.

Taras behoorde tot de oude garde van aanvoerders; hij was geboren voor krijgse gevoelens en onderscheidde zich door zijn rechtgeaarde karakter. In die tijd begon de Poolse invloed al door te dringen tot de Russische adel. Velen namen Poolse gewoonten over en pronkten met weelderige dienaren, haviken, jachtgezellen, maaltijden en paleizen. Dat was niet naar Taras' smaak. Hij hield van het eenvoudige kozakkenleven en twistte met kameraden die naar de Poolse kant neigden, noemde hen lijfeigenen van de Poolse edelen. Altijd

waakzaam zag hij zichzelf als de wettige beschermer van het orthodoxe geloof. Hij trad despotisch op in elk dorp waar klachten waren over onderdrukking door belastingpachters en nieuwe heffingen op levensmiddelen. Hij en zijn kozakken spraken recht en hanteerden als regel dat in drie gevallen het zwaard onvermijdelijk was: wanneer commissarissen superieuren niet eerden en met bedekte hoofden voor hen stonden; wanneer iemand het geloof bespote en de voorvaderlijke gebruiken niet in acht nam; en ten slotte wanneer de vijand mohammedaan of Turk was, tegen wie hij in elk geval het zwaard mocht trekken ter meerdere eer en glorie van het christendom.

Nu verheugde hij zich al bij voorbaat bij de gedachte hoe hij met zijn twee zonen in de Sitsj zou verschijnen en zeggen: "Kijk eens wat een fijne kerels ik jullie breng!" hoe hij hen zou voorstellen aan al zijn oude, in de strijd gehardde kameraden; hoe hij hun eerste daden zou gadeslaan in de krijgskunst en in het drinken, dat ook als een van de voornaamste krijgse deugden gold. Eerst had hij van plan geweest hen alleen te sturen; maar bij het zien van hun frisheid, hun gestalte en mannelijke schoonheid vlamde zijn krijgslust op en besloot hij de volgende dag zelf mee te gaan, hoewel er geen noodzaak voor was behalve zijn eigen koppige willekeur. Meteen begon hij te haasten en bevelen te geven; hij zocht paarden en tuig voor zijn zonen uit, doorzocht stallen en schuren en koos knechten om hen morgen te vergezellen. Hij droeg zijn macht over aan osaül Tovkatsj, met het strenge bevel om met zijn hele troep op de Sitsj te verschijnen zodra hij bericht van hem kreeg. Hoewel hij vrolijk was en de roes van het drinken nog in zijn hoofd nawerkte, vergat hij niets. Hij gaf zelfs bevel de paarden te drenken, de ruiven te vullen en ze het beste graan te geven; toen trok hij zich vermoeid van al dat werk terug.

"Nu, kinderen, slapen we, maar morgen doen we wat God wil. Maak geen bed voor ons: we hebben geen bed nodig; we slapen in de binnenplaats."

De nacht was nog maar net over de hemel gevallen, maar Bulba ging altijd vroeg naar bed. Hij legde zich op een tapijt en dekte zich toe met een schapevacht, want de nachtlucht was scherp en hij hield ervan warm te liggen

als hij thuis was. Al gauw snurkte hij, en spoedig volgde het hele huis zijn voorbeeld. Allen snurkten en kreunden in verschillende hoeken. De wachter sliep als eerste in; hij had zoveel gedronken ter ere van de thuiskomst van de jonge heren.

Alleen de moeder sliep niet. Ze boog zich over het hoofdkussen van haar geliefde zonen, die naast elkaar lagen; ze streek met een kam hun slordig in de war geraakte lokken glad en bevochtigde ze met haar tranen. Ze keek naar hen met haar hele ziel, met al haar zintuigen; ze ging geheel op in die blik, en toch kon ze niet genoeg kijken. Ze had hen aan haar eigen borst gevoed, ze had hen verzorgd en grootgebracht; en nu zag ze hen slechts een ogenblik! "Mijn zonen, mijn lieve zonen! Wat zal er van jullie worden? Wat voor lot wacht jullie?" zei ze, en tranen stonden in de rimpels die haar ooit zo mooie gezicht ontsierden. Inderdaad, ze was te beklagen, zoals elke vrouw in die tijd. Ze had geleefd voor een ogenblik van liefde, slechts in de eerste gloed van hartstocht, slechts in de eerste bloei van de jeugd; en toen had haar harde verrader haar verlaten voor het zwaard, voor zijn kameraden en zijn drinkgelagen. Ze zag haar man twee of drie dagen per jaar, en dan jarenlang hoorde ze niets van hem. En als ze hem zag, als ze samenwoonden, wat een leven was dat! Ze verdroeg beledigingen, zelfs klappen; ze voelde liefkozingen die slechts uit medelijden kwamen; ze was een misplaatst wezen in die gemeenschap van ongehuwde krijgers, waarop het zwervende Zaporozje zijn eigen kleur had gelegd. Haar vreugdeloze jeugd vloog voorbij; haar rijpe wangen en boezem verwelkten ongekust en raakten bedekt met vroegtijdige rimpels. Liefde, gevoel, alles wat teder en hartstochtelijk is in een vrouw, veranderde bij haar in moederliefde. Ze zweefde om haar kinderen met angst, hartstocht, tranen, als de meeuw van de steppe. Ze namen haar zonen van haar weg, haar lieve zonen -- weg, zodat ze hen nooit meer zou zien! Wie weet? Misschien zou een Tatar hun hoofden afslaan in de eerste de beste schermutseling, en zij zou nooit weten waar hun verlaten lichamen lagen, verscheurd door roofvogels; en toch zou ze voor elke druppel van hun bloed al haar eigen bloed hebben gegeven. Snikkend keek ze in hun

ogen en dacht: "Misschien stelt Bulba het vertrek uit als hij wakker wordt, een dag of twee; misschien is hij zo snel gegaan omdat hij gedronken had."

De maan had van hoog aan de hemel al lang de hele binnenplaats vol slapenden beschenen, het dichte wilgenbosje en het hoge steppegas dat de palissade rondom de hof verborg. Ze zat nog steeds bij het hoofdeinde van haar zonen, zonder haar ogen een moment van hen af te wenden, zonder aan slaap te denken. De paarden al voelden de nadering van de dageraad; ze aten niet meer en lagen in het gras; de bovenste bladeren van de wilgen begonnen zacht te ritselen, en langzamerhand daalde het ruisen af tot aan hun stammen. Ze zat daar tot het licht werd, onvermoeid, en wenste in haar hart dat de nacht eeuwig mocht duren. Van de steppe klonk het klingelend gehinnik van paarden, en rode strepen schitterden fel aan de hemel. Bulba werd plotseling wakker en sprong overeind. Hij herinnerde zich heel goed wat hij de vorige avond bevolen had. "Nu, mannen, jullie hebben genoeg geslapen! Tijd, tijd! Paarden drenken! En waar is die ouwe?" Hij noemde zijn vrouw meestal zo. "Schiet op, ouwe, maak iets te eten klaar; de weg is lang."

De arme oude vrouw, beroofd van haar laatste hoop, sloop treurig de hut in.

Terwijl zij met tranen het ontbijt klaarmaakte, gaf Bulba zijn bevelen, ging naar de stal en zocht met eigen hand het beste tuig uit voor zijn kinderen.

De studenten waren plotseling veranderd. Rode marokijnen laarzen met zilveren hakken hadden hun vuile oude vervangen; broeken wijd als de Zwarte Zee, met talloze plooien en vouwen, werden opgehouden door gouden gordels waaraan lange, slanke riemen hingen met kwasten en andere rinkelende dingen voor pijpen. Hun karmozijnrode jassen waren omgord met gebloemde sjerpen waarin gegraveerde Turkse pistolen staken; hun zwaarden rinkelde op hun hielen. Hun gezichten, al wat gebruind, leken knapper en witter geworden; hun dunne zwarte snorren wierpen nu een duidelijker schaduw op die bleekheid en accentueerden hun gezonde, jeugdige teint. Ze zagen er zeer fraai uit in hun zwarte schapenvachtmutsen met goudstofkronen.